

Türkiye’de Hidrosefalinin Kısa Geçmişi Üzerine

A Short History of Hydrocephaly in Turkey

ÖZ

Hidrosefalinin nedeni ve tanısı ve tedavisi bugün önemli ölçüde tanımlanabilmiştir. Bununla birlikte bu durum çok eskiden beri bilinmekte, tedavisinde ise bir çok seçenek uygulanmıştır. Bu çalışmada eldeki belgeler ışığında, 15. yüzyıldan günümüze kadar hidrosefali tarihsel bir perspektif içerisinde ele alınmıştır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Hidrosefali, tarihçe, Türkiye

ABSTRACT

The cause, diagnosis and treatment of hydrocephalus is currently known. However, this disorder has been recognized for a long time and many treatments have been used. In this study, hydrocephaly has been examined in historical perspective from the fifteenth century to nowadays in the light of related data.

KEY WORDS: History, hydrocephalus, Turkey

Sait NADERI

Nurullah YÜCEER

Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi
Nöroşirürji Anabilim Dalı, İzmir

Geliş Tarihi: 29.09.2004

Kabul Tarihi: 24.02.2005

Yazışma adresi:

Nurullah YÜCEER

Dokuz Eylül Üniversitesi

Tıp Fakültesi Nöroşirürji Anabilim Dalı

İnciraltı, 35340 Balçova İzmir

Tel : (232) 4123305

Faks : (232) 2788802

GSM : 0532 2621318

E-posta : snaderi@deu.edu.tr

Nöroşirürjideki branşlaşmalar bir çok hastalık ve bu hastalıkların tedavisinde birçok teknik gelişmelere yol açmıştır. Bugün hakkında giderek daha fazla bilgiye sahip olduğumuz hidrosefali hakkında gerek yurt dışında gerekse ülkemizde çok eski bilgiler mevcuttur. Ülkemizde bu konuda, şu ana dek tarihsel açıdan sadece bir kısa değerlendirme yapılabilmektedir (1). Bu çalışmanın amacı, ülkemizde hidrosefalinin tarihine ışık tutmak ve gelecekteki çalışmalara bir temel oluşturmaktır.

Yirminci Yüzyıl Öncesinde Hidrosefali

Osmanlıca baskı ve yazma tıp kitaplarının araştırılması sonucunda, belirlenebildiği kadarı ile ülkemizde hidrosefali ilk kez 15. yüzyılda tanımlanmıştır. Şerefeddin Sabuncuoğlu (1385-1468) yazdığı "Cerrahiyetül Haniye" adlı resimli Türkçe eserinde ilk kez hidrosefaliden söz etmiştir (2). Sabuncuoğlu yazdığı bu eserde hidrosefalinin klinik tablosu, seyri ve prognozunu ortaya koymuş, sıvı drenajından da bahsetmiştir (Şekil 1).

Öte yandan yukarıda çevrim yazısı sunulan Sabuncuoğlu'nun eserindeki hidrosefali ile ilgili bölüm tamamıyla Alzahravi'nin (3) Et-tasnif eserinin Türkçe çevirisidir. İlginç olan Alzahravi'nin kullandığı ifadelerin de Aegina'lı Paulus'un (4) 6. yüzyılda yazdığı ansiklopedideki konu ile ilgili bölümün çevirisi olmasıdır.

15. yüzyıldan 20. yüzyıla dek hidrosefali konusunda kayıtlarda herhangi bir belgeye rastlanmamıştır.

Yirminci Yüzyıl'da Hidrosefali

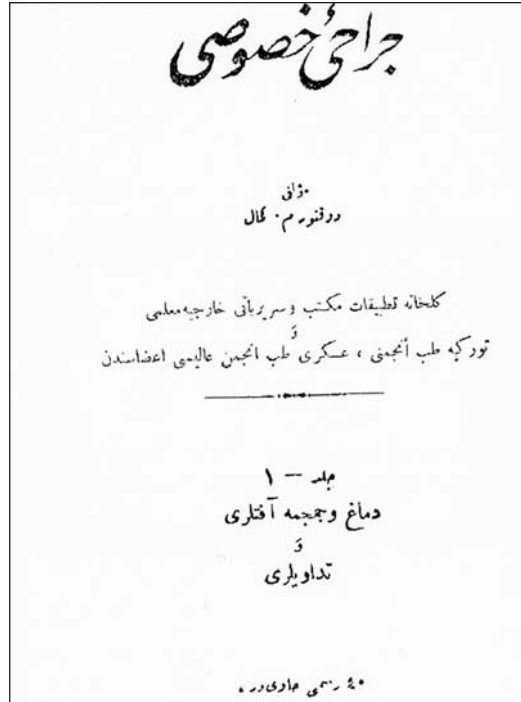
1900 yılında, hidrosefali olgularında Dr. Halit İzzet Bey ile Dr. Aleksander Kamburoğlu'nun beyin omurilik sıvısı drenajı için ponksiyonlar yaptıkları kayıtlardan anlaşılmaktadır (5,6). Benzer yayınlar sonraki yıllarda da devam etmiştir. Örneğin Prof. Dr. Mim Kemal Öke 1924 yılında yazdığı "Dimağ ve cümcüme afetleri ve tedavileri" isimli kitabında hidrosefalinin tanım ve tedavisi üzerinde durmuş, ponksiyon tekniklerini anlatmıştır (7) (Şekil 2 ve 3). Aynı yıl Ahmet Şükrü Bey "Mayi-i nuha'-i şevki. Teşhis, fizyoloji, biyoloji, teşhis ve tedavideki ehemmiyeti" adlı bir eser ile beyin omurilik sıvısı ve tanı ile tedavideki önemi üzerine ilk monografiyi yazmış, kitabını Mahzar Osman'a ithaf etmiştir (8).

1936 yılında ve Dr. İhsan Şükrü ve Dr. Mahzar Osman, beş hidrosefali olgusunun otopsi bulgularını uluslararası kongrelerde bildirmişlerdir (9) (Şekil 4). Bu çalışmada Dr Aksel ve Dr Mahzar Osman

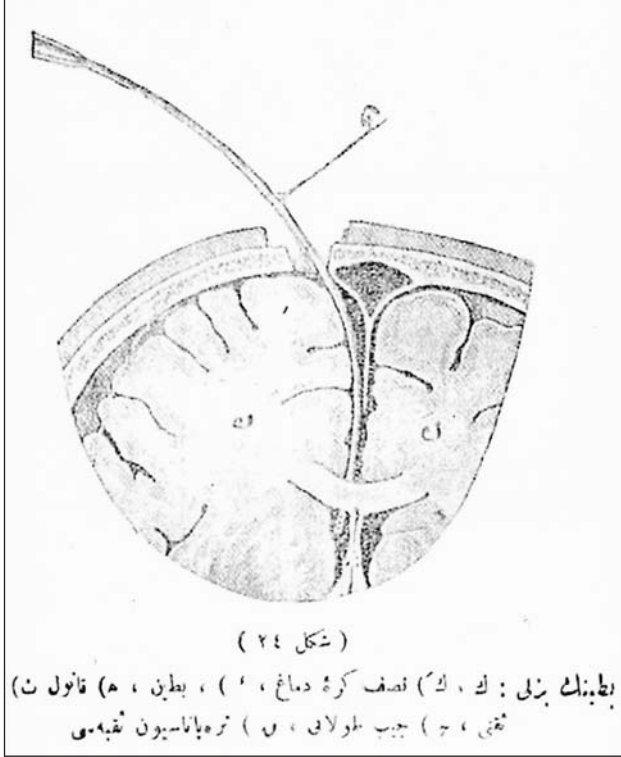
hidrosefalinin sadece BOS aşırı sekresyonuna bağlı olmadığını aynı zamanda BOS yollarındaki obstrüksiyonunun da bu tabloyu oluşturabileceğini bildirmişlerdir. Yazarlar silvian kanalın tümör ve enflamasyon ile tıkanabileceğini belirterek zamanın tanınmış nöroşirürjiyenlerinin görüşlerine de yer vermişlerdir.

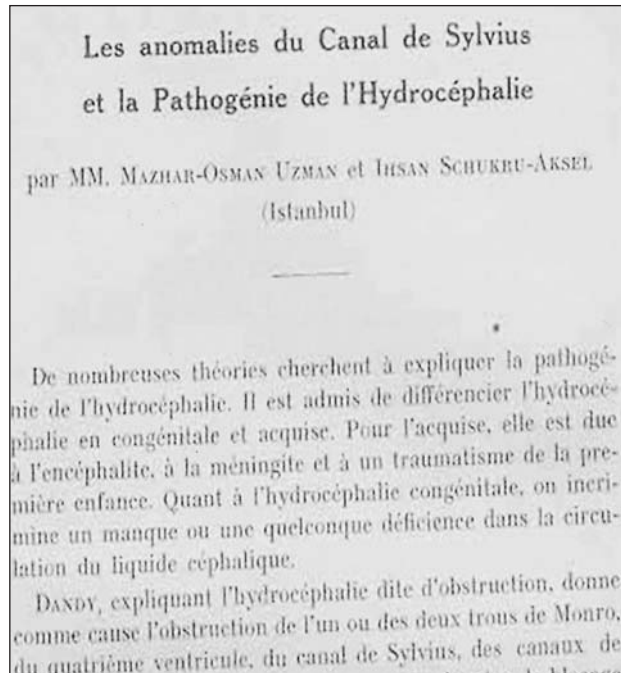
Şekil 1: Şerefeddin Sabuncuoğlu (1385-1468)'nun yazdığı "Cerrahiyetül Haniye" adlı resimli Türkçe eserinde hidrosefalide sıvı drenaj tekniğini gösteren resim.

Şekil 2: Prof. Dr. Mim Kemal Öke'nin 1924 yılında yazdığı "Dimağ ve cümcüme afetleri ve tedavileri" isimli kitabının kapağı

Şekil 3: Dr. Mim Kemal Öke'nin "Dimiğ ve cümciime afetleri ve tedavileri" isimli kitabında ventrikül ponksiyon tekniğini gösteren resim.

Şekil 4: Dr. İhsan Şükrü ve Dr. Mahzar Osman'ın, beş hidrosefali olgusundaki otopsi bulgularını hakkında uluslararası kongrede yaptığı bildiri görülmektedir.

Aynı yıllarda tanı aracı olarak ventrikülografi ilk kez kullanılmaya başlanmıştır (Şekil 5)(10).

Öte yandan, belirlenebildiği kadarı ile ilk ventriküloperitoneal şant operasyonları Dr. Kenan Tükel ve Dr. Ertuğrul Saltuk tarafından 1952 yılında yapılmıştır (11). Uygulanan bu ilk şant ile ilgili olarak Prof. Dr. Ayhan Songar (12) anısını aşağıdaki gibi dile getirmiştir.

Dimiğ tümörleri teşhisinde Ventriculographie'nin lüzumu

Mazhar Uzman

Dimiğ tümörleri teşhisinde Ventriculographie'nin lüzumunu ispat eden şu iki müşahedeyi takdimi muvafık buluyorum.

Müşahede I — İstanbullu Ali kızı Haccr. 28/1/937 vefat ederek çıkmıştır. Protokol numarası 740. 37 yaşlarında, 14/1/937 de bu hasta Cerrahpaşa hastanesinin 88/4726 sayı 12/1/937 tarihli tezkeresile evvelce hastanede dimiğ tümörü ameliyatı geçiren hastadır. Fakat oradan ameliyat tarihi ve ameliyattan sonra hastanın gösterdiği araz, tatbik olunan teşhis vasıtaları

Şekil 5: Mahzar Osman'ın ventrikülografi'nin önemini belirten yazısı.

"Bakırköydeki kliniğimize bir çocuk getirmişlerdi İlkokul öğrencisi idi ve kafa içi basınç artması sendromu gösteriyordu. Ertuğrul Saltuk ile konsültasyon yaptık. Burada bir tümör olmadığını — ki onu da anlamak için pnömoensefalografi gibi insanı hastalıktan beter edecek müdahaleli araştırmalara gerek vardı — tespit etti. Ertuğrul bey kitapları karıştırdı ve Amerika'da "shunt ameliyatı" diye bir ameliyat yapıldığını, bu çocukta da bunun denenebileceğini söyledi. Resimlere, şemalara baktık- olur mu olurdu bu iş ... Oksipital bölgeden bir trepanasyon deliği ile yan ventriküllere, oksipital boynuzlara girilecek — sokularak bir tüpün diğer ucu deri altından yürütülerek boyundan — göğüsten karın bölgesine kadar götürülüp periton boşluğu ile irtibatlandırılacak. Bu suretle beyin ventriküllerindeki fazla serebrospinal sıvı periton boşluğuna akıtılarak bir nevi drenaj sağlanacaktı. Buna "ventriculo-peritoneal shunt" deniyordu. Bugünkü görüşle ne iptidai ve o zaman için ne ileri bir müdahale. Sade ileri mi, yok, hem de çok cesurca!...

Evvela ameliyat için gerekli malzemeyi temin etmek gerekiyordu. Kolları sıvayıp Perşembe Pazarı'nı dolaşmaya başladım. Tünel'in alt ucunda bahçe hortumu falan satan bir dükkan vardı. Oradan bu işe elverişli bir lastik alıp Bakırköy'e getirdim. Boruyu kesip biçip hazırladık — sterilize ettik ve benim de — cerrah olmadığım halde — katıldığım ameliyat sırasında Ertuğrul Bey bunu anlattığım yere bir güzel yerleştirdi. Derhal kafa içi tansiyon düştü. Ameliyat sonrası çok iyi geçti. Çocuk boruyu gayet güzel tolere etti. Papilla ödemi hemen

kayboldu ve şifa ile hastaneden çıktı. Sonra takip ettim, bu çocuk büyüdü, delikanlı oldu, liseyi bitirdi ve başka bir sebepten, zannediyorum bir enfeksiyon hastalığından öldü.”

İlk ventriküloatrial şant operasyonu ise Dr. Vahdettin Türkmen ile Dr. Aykut Erbenği tarafından 1959 yılında yapılmıştır (13). İlk ventriküloatrial şant cerrahisinin Hacettepe Üniversitesinde yapılmasında en önemli etken Dr Türkmen’in ihtisasından sonra bir yıl süre ile Dr Spitz’in yanında çalışması olmuştur. Bilindiği gibi Dr. Spitz ilk valvli şant olan Holter-Spitz şant’ının mucitlerindedir. Hacettepe Üniversitesinde yapılan ilk uygulamalarda Dr. Türkmen’in yanında getirdiği şantlar kullanılmıştır (14). Dr. Erbenği bu teknikle opere ettiği 25 olguyu bir tez çalışmasında analiz etmiştir (15).

Bu iki şant yaklaşımının yanı sıra, hidrosefaliye şantsız yaklaşımlarda çok geçmeden gerçekleşmiştir. Mikroskobun kullanıma girmesi ile birlikte bir çok cerrahi işlem Ankara Üniversitesinde uygulanmaya başlamıştır. Bu operasyonlardan biri akuadakt stenozunda mikroteknik kullanılarak üçüncü ventrikülostomi tekniğidir. Bu teknik yurdumuzda ilk kez Dr. Nurhan Avman ve Dr. Yücel Kanpolat tarafından 1973 yılında uygulanmıştır (16). Öte yandan endoskopi geçtiğimiz yıllarda artan bir şekilde nöroşirürjide kullanılmıştır. Buna paralel olarak ilk endoskopik ventriküler girişim belirlenebildiği kadarı ile Dr. Memet Özek tarafından yapılmıştır (17).

TARTIŞMA

Ülkemizde modern anlamda ilk tıp fakültesi 1827 yılında kurulmuştur. Bununla birlikte bu kurumun gerçek anlamda kurumsallaşması çok daha uzun bir süre almıştır. İlk ciddi cerrahi işlemler 19. yüzyılın 2. yarısında yapılabilmektedir. Ventriküler girişimler ise 20. yüzyılda başlamıştır. Özellikle 1930’lu yıllardaki Mahzar Osman ve ekibinin çalışmaları dikkate değerdir. İlk VP ve VA şantları 1950’li yıllarda uygulanmış, diğer işlemler 1970’li ve 1990’li yıllarda

yapılabilmektedir. Bu veriler ana hatları ile ülkemiz cerrahlarının günün güncel tekniklerini son 20-30 yılda yakından takip ettiklerini göstermektedir. Bu çalışma elde olan kaynak ve belgelere dayanarak yapılmıştır. Yayınlarda görülmeyen bildirimler doğaldır ki gözden kaçmış olabilir.

KAYNAKLAR

1. Mutluer S: Pediatrik nöroşirürji. Bulletin of Turkish Neurosurgical Society 1:31-34, 1998
2. Uzel İ: Cerrahiyetül Haniye. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992
3. Spink MS, Lewis GL: Albucahis, on surgery and instruments. A Definitive Edition of the Arabic text with English translation and commentary. London: Wellcome Institute of the History of Medicine, 1973
4. Paul of Aegineta; seven books of Paulus Aegineta (transbite) by Adams FJ, London; Sydenham Society, 1921: 1844-1847
5. Halit İzzet bey: Statistique de l’Hopital Hamidie du 28 Septembre 1899, au 27 Jun 1900. Gazette Medicale D’Orient. 1900;45:317-318
6. Kamburoğlu A: Statistique operatoire du chirurgie de l’hopital allemand, du 1 er 1884 au 1899, avec communication detaillee sur 100 cas de tumeurs malignes du sein. Gazette Medicale D’Orient. 1900;45:68-80
7. Mim Kemal (Öke): Dimağ ve Cümçüme Afetleri ve Tedavileri. İstanbul: Kader Matbaası, 1340
8. Ahmet Şükrü: Mayi-i nuha’-i şevki. Teşhis, fizyoloji, biyoloji, teşhis ve tedavideki ehemmiyeti. İstanbul: Sudi kütüphanesi, 1924
9. Uzman MO, Aksel İŞ: Les anomalies de Canal de Sylvius et la Pathogenie de l’Hydrocephalie. Du Congres des Medicins Alienistes et Neurologistes de France et des Pays et de Langue Francaise. Bale-Zurich-Berne-Neuchatel (kongre kitabı), 20-25 Juillet, 491-498, 1936
10. Uzman M: Dimağ tümörleri teşhisinde ventriculogtaphie’nin lüzumu. Türk Tıp Cemiyeti Mec. 3:395-400, 1937
11. Tükel K, Saltuk E: Ventriculo-pritoneal "shunt" münasebetiyle. Tıp Dünyası 26: 1839-1840, 1953
12. Songar A: Feyyaz Berkay Symposium 24 (2-3):5-7, 1986
13. Türkmen V, Erbenği A: The surgical treatment of hydrocephalus. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Derg. 2:161-163, 1959
14. Erbenği A: Kişisel görüşme, Mart 2004
15. Erbenği A: Hidrosefalinin cerrahi tedavisi (Uzmanlık Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1961
16. Avman N, Kanpolat Y: Third ventriculostomy by microtechnique. Acta Neurochir 28: 588-595, 1979
17. Özek MM, Pamir MM, Sasani M, Zırh TA: Pediatrik nöroşirürji pratiğinde nöroendoskopi. Türk Nöroşirürji Derneği IX, Bilimsel Kongresi, Çeşme, Nisan 9-14, 1995

* Bu çalışma için yaptıkları destek ve katkılarından dolayı Sayın Prof. Dr. Aykut Erbenği ve Sayın Prof. Dr. Saffet Mutluer’e teşekkür ederiz.